

УДК [811.111:373.5.091.64](477.85)"1918/1940"

Гоменюк О. Я.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПІДРУЧНИКІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ БУКОВИНИ (1918 – 1940 рр.)

У статті проаналізовано підручники з англійської мови для початкових шкіл Буковини (перша половина ХХ ст.). Досліджено, що у підручниках подавався лексико-граматичний і фонетичний матеріал для навчання говоріння, читання та письма. Доведено, що віднайдені підручники відповідали навчальним програмам того часу та соціальному замовленню суспільства.

Ключові слова: англійська мова, підручник, лексико-граматичні вправи.

Засоби навчання – це важливий невід’ємний компонент навчального процесу з іноземної мови (ІМ) в загальноосвітніх навчальних закладах. Вони допомагають учителю організувати ефективне навчання ІМ, а учням успішно вивчати її. Основним засобом навчання є навчально-методичний комплекс, який включає також і підручник.

Питаннями історії методики викладання ІМ займалися Г. Є. Ведель, Р. А. Кузнецова, О. О. Мироліубов, С. М. Ніконова, В. Є. Раушенбах, І. В. Рахманов, та ін. Проблема створення підручників цікавила Н. П. Басай, Н. Ф. Бориско, В. М. Плахотніка, В. Г. Редька, С. В. Роман та ін. Проблемам укладання методичної літератури з ІМ у Західній Україні (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) присвячено праці Лабінської Б. І. Однак питання щодо змісту підручників з англійської мови (АМ) для середніх шкіл Буковини у визначені хронологічні рамки досі не було предметом окремого наукового дослідження.

Беручи до уваги викладене, ставимо за мету проаналізувати підручники з АМ в період румунізації освіти, адже в 1918 р. Буковина опинилася в складі Румунії, що мало великий вплив на систему навчання взагалі та АМ зокрема. На той період метою навчання ІМ було навчання говоріння в усній та письмовій формах у межах запропонованих тем, а також читання і розуміння художніх творів [1, с. 3].

У зв’язку з цим ми би хотіли проаналізувати віднайдені нами підручники з АМ досліджуваного періоду, розподіливши їх на дві групи:

- підручники, що включали тексти та вірші, на основі яких відбувалося навчання лексичного і граматичного матеріалу, а також читання, письма та говоріння;
- хрестоматії для читання, до яких входили уривки різножанрової художньої літератури письменників Англії.

Значний внесок у розвиток методики навчання АМ здійснила Єлизавета Мод Гріффіс-Бельбін у співавторстві з Сандою Матею, розробивши та видавши підручники для навчання АМ для середніх шкіл, до яких належать:

- "English Book for Children in Rumania. Book I" (1923 p.),
- "English Book for Young People in Rumania. Book II" (1923 p.),
- "English Book for Young People in Rumania. Book III" (1925 p.),
- "English Book for the Third Year" (1935 p.),
- "English Book for the Fourth Year" (1935 p.).

Віднайдені підручники з АМ були схвалені Міністерством народної освіти Румунії та відповідали навчальній програмі з ІМ для середніх шкіл. Видання надруковано англійською мовою. Огляд підручників здійснюється в хронологічній послідовності.

"English Book for Children in Rumania. Book I" 1923 p. мав передмову, в якій зазначено, що АМ повинні були вивчати з 2-го класу, проте Міністром народної освіти було вирішено починати її вивчення з 5-го класу. Далі авторка вказує, що основною метою вчителя було зацікавити учнів та допомогти їм у самостійному вивченні ІМ. Лозунгом Є. М. Гріффіс-Бельбін було французьке прислів’я: "Il faut souvent recommencer" (Потрібно часто повторювати), яке вона радила застосовувати на практиці [1, с. 4].

Структура та обсяг підручника. Підручник складався із 60 уроків, які подавалися АМ та відображали такі теми: "Школа", "Цифри", "Кольори", "Тіло людини", "Час", "Дні тижня", "Пори року", "Одяг", "Їжа" та ін. Книга добре ілюстрована, наприклад, під час пояснення теми "Час" використовується зображення годинника, а при навчанні теми "Одяг" зображено малюнки одягу. В кожному уроці подавався лексичний мінімум (зазвичай ілюстрований), тексти або діалоги та вправи, зокрема фонетичні. Навчання лексики найчастіше відбувалося шляхом відповідей на запитання та утворення речень. До окремих уроків наведено вірші, які потрібно було вчити напам’ять. Пояснення граматичного матеріалу здійснювалося через короткі правила та приклади до них. Пропонувалися також такі граматичні вправи, як утворення форми множини до поданих іменників, провідміняти речення, переписати текст від третьої

особи однини, заповнити пропуски. Закінчується підручник добіркою віршів та англійсько-румунським словником.

Отже, запропонований підручник містив фонетичний, лексичний і граматичний матеріал. Важливим компонентом цього видання був ілюстративний матеріал, який відіграв велику роль у навчанні школярів, оскільки ілюстрація виступала допоміжним засобом при запам'ятовуванні інформації, засвоєнні знань та мотивувала для навчальної діяльності. Формування лексичних навичок відбувалося шляхом утворення речень, відповідей на запитання, виголошування віршів. Граматичний матеріал подавався за допомогою коротких правил і прикладів, використання яких полегшувало виконання вправ. Навчання фонетичного матеріалу здійснювалося на уроці шляхом повторення звуків та слів за вчителем. Навчання письма ґрунтувалося на коротких диктантах, граматичних вправах і вправах на списування. У процесі навчання читання використовувалися тексти та діалоги, а навчання говоріння відбувалося на основі зазначених тем. Вважаємо, що в цьому підручнику використовували змішаний метод, оскільки простежується навчання як граматичного матеріалу, так і говоріння.

"English Book for Young People in Rumania. Book II" 1923 р. була продовженням Книги I. Цей підручник був призначений для шостого року навчання. В ньому не було передмови, і він складався із 60-ти уроків.

Структура та обсяг підручника. Розмовні теми базувалися на повторенні навчального матеріалу попереднього року та були доповнені складнішими текстами для читання, віршами, діалогами. Останні відображали модель уроку – діалоги між учителем та учнями, застосування яких полегшувало роботу на уроці. Уроки 1-13 охоплювали поглиблене вивчення теми "Школа", включаючи детальний опис шкільного приладдя, всіх видів арифметичних дій, класної кімнати та навчання у школі. Далі слідували тексти, які висвітлювали такі теми: "Будинок", "Тіло людини", "Ігри та іграшки", "Свійські тварини", "Птахи", "Розпорядок дня", "Написання листів" та ін. Нова лексика в текстах виділялася курсивом, а в кінці текстів подавався список нових слів та їх визначення АМ, а подекуди й антоніми до них. Цей підручник містить менше ілюстрацій, ніж попередній. У примітках розкривались правила вимови та написання, містились приклади та винятки, пояснювався граматичний матеріал та формулювались додаткові завдання. Після диктантів для вчителя були чіткі коментарі, що учні повинні були перечитати диктант і самостійно підкреслити помилки, які пізніше записувалися на дошці. Лексичні вправи носили здебільшого творчий характер: написати твір або лист, описати свій будинок, клас, нічне небо. Іншими видами вправ були: дати відповіді на питання (усно або письмово), вивчити вірш, дібрати антоніми.

Значна частина уроків була присвячена навчанню граматичного матеріалу: це ознайомлення з дієсловом у минулому часі (правильні та неправильні дієслова, допоміжні дієслова, активний і пасивний стан), вивчення множини іменників, присвійних та зворотніх займенників, ступенів порівняння прикметників, умовного та наказового способу та ін. До граматичних вправ належали: провідняти речення, переказати текст у минулому часі, скласти речення, використовуючи певні граматичні правила, заповнити пропуски. В кінці кожного уроку було домашнє завдання, яке складалося з декількох лексико-граматичних вправ. Завершується Книга II добіркою віршів і таблицею неправильних дієслів, використаних у підручнику.

Отже, віднайдений підручник був продовженням попереднього та призначений для шостого року навчання. При навчанні лексичного матеріалу використовувалися визначення ІМ, що допомагало усвідомити не тільки значення, а й уживання поданих слів і виразів у процесі говоріння. Зосереджувалася увага на самостійній роботі учня, яка включала підкреслення власних помилок, утворення речень з використанням певних граматичних явищ, написання листів, творів та описів різного характеру.

"English Book for Young People in Rumania. Book III" 1925 р. була призначена для учнів сьомого класу середніх шкіл. Підручник мав передмову, в якій пояснюється основна мета підручника – навчити звичайних повсякденних висловлень та форм, що складають великі труднощі для учнів Румунії. Далі авторка зазначала, що тодішня шкільна програма була досить складною, тому підручники потрібно було укладати якомога легшими та доступнішими. Є. М. Гріффіс-Бельбін також наголошувала на тому, що велика кількість завдань після уроків спричиняє їх недбале та неуважне виконання, тому домашні завдання мають бути короткими та не дуже складними.

Структура та обсяг підручника. Підручник складається з двох частин. Перша частина – це тексти, які відображали теми: "Морське узбережжя", "Професії", "Ферма", "Подорож", "Рослини", "Погода", "Сад", "Тварини" та ін. До кожного тексту подавався лексичний мінімум з визначеннями та прикладами АМ. Поряд з темами були вірші, прислів'я, казки. Друга частина – це граматики (частини мови) та складніші тексти на тему "Географія та історія Великобританії". Варто зазначити, що у цьому виданні граматичний матеріал краще упорядкований, ніж у попередніх двох. Основні види лексико-граматичних вправ: скласти речення, використовуючи подані слова, розповісти напам'ять вірш, провідняти речення, відповісти на запитання, заповнити пропуски, описати улюблені квіти, картину тощо. Завершується підручник віршами, граматичним довідником, списком слів (в алфавітному порядку), що вживалися в підручнику, та таблицею неправильних дієслів.

Отже, згаданий підручник був укладений з урахуванням складності шкільної програми та, щоб зосередити роботу учнів на уроці, полегшуючи їхнє домашнє завдання. Важливою складовою частиною підручника була передмова, в якій чітко вказувалася мета – практичне оволодіння ІМ, а саме, усним повсякденним мовленням. Вперше пропонувалося ознайомлення з географією та історією країни, мова

якої вивчалася. Зауважимо, що запропоновані тексти цікаві за змістом, але, на наш погляд, дещо закладні. Послідовно поданий граматичний матеріал сприяв закріпленню раніше набутих знань.

"English Book for the Third Year" 1935 p. У підручнику не вказано, для якого року навчання він призначений, але в передмові Книги I зазначалося, що Книга III матиме додаткову Книгу IV, яка міститиме уривки найкращих англійських авторів, та буде призначена для 8 класу середніх шкіл. У передмові Книги III автор зазначила, що, якщо Четверта Книга буде коли-небудь написана, то буде повністю присвячена попередньому перегляду літератури, як поетичної, історичної, романтичної, так і комерційної.

З перших рядків передмови стає зрозумілим, що хоч назва підручника і відрізняється від попередніх, він, все ж таки, є наступним етапом у вивченні АМ, а саме, літератури. Для вдосконалення мови авторка радить дивитися фільми, слухати радіо та якомога більше читати.

Структура та обсяг підручника. Підручник складався з трьох частин. Перша частина висвітлювала періоди англійської літератури. Ця частина включала також біографію та уривки поетів XIX – XX ст. таких, як: Д. Г. Байрон ("Childe Harold's Pilgrimage"), П. Б. Шеллі ("Passage of the Arennines", "Lines"), Т. Карлейль ("Two Men I Honour"), А. Теннісон ("The Deserted House"), В. М. Теккерей ("The Duke of Marlborough"), Ч. Діккенс ("David Copperfield") та ін. Друга частина – це анекдоти та англійський гумор, де в жартівливій манері описувалися точність англійців, їхні вишукані манери та сімейне життя. Третю частину складали омоніми, ідіоми, прислів'я та пояснення щодо їхнього вживання. Закінчується підручник словником із транскрипцією.

Отже, цей підручник був присвячений короткому огляду англійської літератури XIX – XX ст., висвітлював англійський гумор та розкривав значення деяких складних фразеологізмів. Це формувало вміння читання та говоріння в межах запропонованих тем. Позитивним було введення омонімів та ідіом, що розширювало лексичний запас учнів.

"English Book for the Fourth Year" 1935 p. мав передмову, в якій йшлося про те, що в Румунії відомо небагато про англійців, що вони стримані, горді та непривітні, але ті, хто коли-небудь був у Англії, могли із впевненістю розповісти про їхню доброту, вишукані манери, вихованість та надійність. Румунам було чого повчитися у британців, а саме: пунктуальності, ввічливості та дотримання обіцянок. С. Матею радила поїхати в Англію для того, щоб закріпити знання з англійської мови, здобуті за останні чотири роки в школі, і стверджувала, що це дасть змогу застосувати англійську мову як у майбутній професії, так і під час подорожей.

У підручнику представлені біографія та уривки найвідоміших письменників XVI – XIX ст.: В. Шекспір ("Julius Ceasar", "King Lear"), Д. Мілтон ("From Paradise Lost"), Д. Еддісон ("Reflections"), О. Голдсміт ("The Deserted Village"), Р. Бернс ("A Prayer", "Song"), Т. Гарді ("Farmer Oak and the Sheep"), Р. Стівенсон ("Treasure Island") та ін. Завершується підручник транскрипцією власних назв.

Отже, підручники С. М. Гріффіс-Бельбін відповідали соціальному замовленню суспільства, вони були схвалені Міністерством народної освіти для середніх шкіл. Крім того, у них враховувалися навчальні умови того часу. Методична концепція автора реалізовувалася у передмові до підручників та через моделювання змісту навчання АМ. На наш погляд, реалізовувався змішаний метод навчання ІМ, тобто поєднання перекладних і прямого методів. У підручниках подавався лексичний, граматичний і фонетичний матеріал. У процесі навчання читання використовувалися тексти побутового характеру, художні тексти різних літературних жанрів, вірші та діалоги. Навчання говоріння здійснювалося на основі запитань та відповідей у межах запропонованих текстів та за допомогою складання діалогів. Для навчання письма використовувалися такі види вправ, як: переписування, диктанти, творчі завдання, заповнення пропусків тощо.

Перспективним у цьому напрямі може стати дослідження мовних аспектів та видів мовленнєвої діяльності з АМ на Буковині з 1918 до 1940 рр.

Використані джерела

1. Griffiths-Belbin M. English Book for Children in Rumania. Book I / Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu. – Editura "Cartea Romaneasca", 1923. – 144 p.
2. Griffiths-Belbin M. English Book for Young People in Rumania. Book II / Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu. – Editura "Cartea Romaneasca", 1923. – 137 p.
3. Griffiths-Belbin M. English Book for Young People in Rumania. Book III / Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu. – Editura "Cartea Romaneasca", 1925. – 208 p.
4. Griffiths-Belbin M. English Book for the Fourth Year / Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu. – Editura "Cartea Romaneasca", 1935. – 173 p.
5. Griffiths-Belbin M. English Book for the Third Year / Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu. – Editura "Cartea Romaneasca", 1935. – 155 p.

**СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА УЧЕБНИКОВ
ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ
ДЛЯ НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛ БУКОВИНЫ (1918 - 1940 гг.)**

В статье проанализированы учебники по английскому языку для начальных школ Буковины (первая половина XX в.). Установлено, что в учебниках подавался лексико-грамматический и фонетический материал для обучения говорению, чтению и письму. Доказано, что найденные учебники отвечали учебным программам того времени и социальному заказу общества.

Ключевые слова: английский язык, учебник, лексико-грамматические упражнения.

**THE CONTENT AND STRUCTURE OF THE ENGLISH TEXTBOOKS
FOR SECONDARY SCHOOLS IN BUKOVYNA
(1918 - 1940)**

Analyzed in the article are the English textbooks for secondary schools of Bukovyna (first half of the twentieth century). We discovered a set of English textbooks for 5–8 grades, which included textbooks with texts and poems that helped pupils to learn lexical and grammatical material, as well as reading, writing, speaking, and reading textbooks for reading which included the fiction fragments of different genres written by the English writers.

The main goal was to teach ordinary everyday expressions and forms that made up great difficulties for the pupils of Romania. It was noticed that the curriculum was quite complicated, that is why the books had to be as easy as possible. It was emphasized that home tasks had to be short and not difficult, because many tasks after the lessons would provide their negligent and careless fulfillment.

English textbooks included lexical, grammatical and phonetic material for teaching speaking, reading and writing. An important component of the books was the illustrative material, which played a significant role in teaching pupils, as an illustration helps to learn and memorize different information. Household texts, literary texts of different genres, poems and dialogues were used for teaching reading. Speaking was taught by answering questions to the given texts and making up dialogues. For teaching writing the following types of exercises were used: copying, dictations, creative tasks, filling in the gaps etc.

Rediscovered textbooks were approved of by the Rumanian Ministry of Education and met the curriculum on foreign languages for secondary schools and social order in the society. The educational conditions of that time were clearly considered by the authors who outlined their methodological concept in the preface to the textbooks and through modeling the content of English language learning. In our opinion, the mixed methodology of foreign language teaching was used, that is the combination of translation and direct methods. We believe that the research of linguistic aspects and types of speech activity in English language teaching in Bukovyna (the first half of the XX century) is quite perspective in future.

Key words: English, textbook, lexical and grammatical exercises.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2015